

Imantrieji Algirdo Landsbergio scenarijai

(Atkelta iš 1 psl.)

KARALIENĖ (atsistoją): Šerno vemalus!

MAKSIMALINIS VADAS: Ant lovos tu priėmėi mano sekla.

KARALIENĖ: Jauna, naivi aktorė...

MAKSIMALINIS VADAS: Džiaugsmingai! Ir triukšmingai!

KARALIENĖ: Aš pajutau šerną. Išvydau šerną. Ir šerną išveimiau...

MAKSIMALINIS VADAS: Bet mano sekla pasiliko. Mūsų kūdikis, tavo ir mano dalis.

KARALIENĖ: Gimdyvės lovoj, drumzlinam sapne, aš prakandau savo naująjį švelnią odą, iščiūpiu nuodus ir išgelbėjau jo sielą...

MAKSIMALINIS VADAS: Tu galėjai turėti daug sūnų... Galėjai pasilikti ir dalintis mano galybe.

KARALIENĖ (su ypatingu patosu ir plačiais mostais): Auskaras prisegtas prie gleivėtos tirono ausies! Ornamentas masinams mitingams!

MAKSIMALINIS VADAS: Aš mėginu racionaliai kalbėtis su tavim, o tu nesiliauji vaidinusi!... Mes vienu! Publikos nebėra! Vaidint nebereikia!

Kas tai? — Postmoderno jaukalas? Schmalzas? Parodija?? Tikriausiai iš ko nors vaipomasi, bet iš ko? Ir kodėl taip primityviai? Kur dingio senasis Landsbergis su savo lankščia, smagaus sritvio proza, santūrumu (understatement), sąmoju, žodžių žaismu, kartais įmantrokom metaforom? Kas jį pastūmėjo į tokį melodraminį registrą, su užuominom ir spermatozene, šerno vemalus ir auskarus ant gleivėtos tirono ausies?

Viena aišku, nuo šios maždaug vietos vis smagiau riedama į fantasmagorijas, į „horror comics“ nebūtį. Autorius nesiliaus keles žiūrovui/skaitytojui galvosūkių. Tolydžio vis labiau aiškinami Vado ir Karalienės meilės reikalėliai. Pasimaiso scenoj TV magnatas, po to nusileidžia iš dausų Šekspyras, išlaisvindamas suimtuosius. Su juo bent įdomiau pasišnekučiuojama apie teatrinis dalykus. Bet faktiškai farsinių situacijų nedaug. Viskas trenkia pasibaistinu mokytumu ir nuoboduliu.

O gal, topteli mintis, Landsbergis kaip tik ir siekia tokio žiūrovo/skaitytojo „nusvetinimo“, alienacijos efekto. Negi būtina, kad scenoj jie išsvystų realaus gyvenimo riekę. Juo labiau, kad moderniojo dramaturgijoj tokie triukai — mistifikuoti, siekiantys vedž. žiūrova už nosies, senokai įilietinę. Daug kas rodo scenoj beasmenius, bekraujus personažus, ar marionetes. Dar mažesnė naujiena šlovinti Šekspyrą. Tokiam Peter Brook (*Points de suspension: 44 ans d'exploration théâtrale, 1946-1990*). Traduit de l'anglais par Jean-Claude Carrière et Sophie Rebound. Paris Edition du Seuil, 1992) Šekspyras tebėra viso teatro alfa ir omega, nepaisant Stanislavskio, Antoine Artaud, Bertolt Brecht'o teorinių įnašų. Kodėl Landsbergiui nesuruoš savosios padėkos ceremonijos Avono Gulbinui?

Rasit, čia ir derėtų ieškoti rakto į „Komediantų“ hieroglifiską šifrą? Pjesėj užsimenama, kad Šekspyras, būdamas impresarijus, autorius, režisierius ir aktorius vienam asmenyje, yra leidęs sau nemažai laisvių spektaklio srityje. Kartais nuolaidžiaudamas žiūrovui visokiais „happy end“ ais“, kartais juos mistifikudamas kitaip, nepaisydamas nei logikos, nei įtikinamumo. O publika kvailė, viską sušlamšdavusi. Kodėl nepasukus Landsbergiui Šekspyro, to masių linksminioje ir smagintoje, keliu. Juk nūdienos technika leidžia autorium/režisierium prasimanyti dalykus, kurie buvo neįgyvendinami anais senais, gerais laikais

Dievaži, ar ne todėl skaitytojui sunku įsigauti į „Komediantus“, kad jo vis dar samprotaujama šio amžiaus pradžios ar vidurio sąvokom apie teatro misiją, psichoterapines galias. Tuo tarpu, kai vaidybinis kermošius vyksta visur. Ar ne todėl pjesėj tiek aliuzijų ir valstybės galvų klounadas, į TV magnatų sumanumą suteikti žmonem tokio peno, kad jis netrikdytų jų virškinimo. Pagaliau, kai tiek TV stočių, tai kiekvienam yra suteikiama galimybė pasigaminti „Zapping'o“ keliu savąjį šiupinį. Šitaipos pažvelgę, grįžtumem prie pirmosios savo prielaidos, kad „Komediantai“ yra improvizacinio pobūdžio autoriaus divertismentas.

Nemažiau painu išaiškinti, kodėl Landsbergis pavadino antrąjį savo vaidinimą „Idioto pasaka“ — utopišku. Juk neslepia, kad tai Dostojevskio romano *Idiotas* inscenizacija. O kiek mums žinoma, šio talentingo rusų rašytojo niekad neviliojo „science fiction“ fantastika.

Kaip bebūtų, Landsbergio bandymas perkelti scenoj šį anachronišką melodraminį veikalą žymi naują tarpinį mūsų rašytojos raidoj. Galbūt aš kažką praganau, bet man regis, kad tai pirmas atvejis, kad mūsų rašytojos ryšys galynėtis su tarptautinį susidomėjimą pelniusiu veikalu. O atvirai kalbant, kodėl gi ne? Kodėl lietuviškasis romano inscenizavimo variantas privalėtų būti mažesnis už kokį anglišką, vokišką, itališką, hollywoodinį ar sovietizuotą rusišką? Savaiame supranta, atsakant į tokį klausimą reiktų susipažinti su kitataučių naudotais scenarijais, o tai neįmanoma. Netgi su prancūziškuoju, kur Myškina vaidino Gerard Philippe.

Gal pravariačiau būtų paspėliot, kodėl per tiek daug metų *Idioto* siužetas nesiliauja žavėjęs teikiama galimybėm tiek teatro ir kino režisieriu. Atrodytų, kad patikimiausia prielaida būtų toji, kad šiame kūrinyje vaizdžiausiai ir romantiškiausiai, tiesiog žilpinančioji, šviesioje atskleidžiamą slėpiningoji Slavo siela su visais nenumaldomom aistrų virpuliais, nesuprantomom godom ir ilgesiu, nerimais ir vidiniais prieštaravimais, savęs ir kitų kankinimais.

Žinoma, yra dar ir kunigaikščio Myškino figura. Vieniems daugiau, kitiems mažiau praperantama ir artima. Landsbergio atveju, spėtinai patraukli kaip nekaltybės ir nuolankumo simbolis, kaip šventuolio įsikūnijimas. Jinai galėjo jį veikti kaip prototipą, ieškant kontūrų savo šv. Kazimierui — karaliumi, kurį autorius, prisiminkim, mėgino pavaizduoti net dviejuose pjesėse: „Vėjus gluosniuose“ ir „Gluosnius vėjume“.

Šiaip, rasit, didžiausią prielaidą apie Dostojevskio patrauklumą kitataučiams režisieriams yra pasiūlęs Vladimir Nabokov savo paskaitose amerikiečiams studentams. Santūroškai pasiskaidamas apie Dostojevskį — prozininką (apibūdindamas jį, kaip labai vidutinio masto rašytoją su puikaus humoro prokvaistėm ir nemažiau plačiais literatūrinės dykros ir lėktumo brožuais), jis tikrai vertina draminius Fiodoro Michailovičiaus sugebėjimus. Atrodytų, sako jis, kad Likimas buvo numatęs Fiodorui Michailovičiui tapti stambiausiu rusų dramaturgu, bet jis pasuko kitu posūkiu, ir prirašė romanų. Ir tie patys, Nabokov'o nuomone, nebuve kažin kaip saviti. Mat Dostojevskis aplamai niekada nepajėgęs išsivaduoti iš Europos prozos — kriminalinio romano ir sentimentaliosios rašytojos — poveikiu. Sentimentalizmo įtaka apsprendžianti jo pamėgtąsias konfliktines situacijas — stumtel

Algirdas Landsbergis autografuoja knygas „Atėities“ studijiniame savaitgalyje 1980 metais Čikagoje.

Jono Kuprio nuotrauka

padorius, gerus žmones į pateitišką padėtį, idant išsunkus iš tu situaciu visą patosą iki pat paskutinio lašelio. (Vladimir Nabokov. *Lectures on Russian Literature*. Edited with an introduction by Fred Bowers. New York: Harcourt, Brace, Jovanovich, 1981).

Rasit, Nabokovo nuomonė šiek tiek kategoriška, bet kiekvienas sutiks, kad tokios melodraminės situacijos lengvai gali būti užaštrintos scenoje ir ekrane, ir užtat itin dėkingos režisieriams. Ypač kai prireikia vaizduoti egzotišką, slėpiningą, stichiską ruso sielą ir jo nepakantą Vakarų civilizacijai.

Tenka vis dėlto prisiminti, kad Rusijos kaimynams toji gaivališka slavo prigimtis nebūtinai panašiu spalvu, kaip vakariečiam. Daug tos tautos brožų yra patologiškų ir bala jų nematė, jei jos nebūtų prisisunkę per ilgus užaštrintus laikus į lietuvių psichiką. Ypač per komunistinės savivalės laikotarpis. Taip, sakysim, liguistas pomėgis meluoti, „skiesti“ (vranjo), dramatiuoti, pertėmpiant šeiminis nesutarimus iki teatrališkų „scenų“. Taip pat mėgautis viešais skandalais. Visus tuos dalykus labai vaizdžiai apskodo Ronald Hingley savo studijoje *The Russian Mind* (New York:

Scribner, 1977).

Hingley labai įtikinamai aptaria tokį terminą, kaip „proizvol“, neišverčiama, pasak jo, į kitas kalbas, ir žodžius, prasi-dedancius priesaga „raz“ („raz-mach“, „razgul“, „razdolyje“) itaigaujančius netverimą savy, polėkį, šėliojimą ir panašų anarchinį ekspansyvumą sieloj. Kitas autorius, lenkas Ryszard Kapusczyński, priskiria Dostojevskiu nuopelną už tai, kad jis įžvelgęs (pirm visokių psichoanalitikų) ruso sieloj polinkį kankint be jokio reikalo kitą žmogų, vien todėl, kad tai suteikia jam alpaus malonumo (Ryszard Kapusczyński. *Imperium*.

Apie Algirdo Landsbergio knygą „Kultūros baruose“

Naujausiam žurnalo *Kultūros barai* numeryje (Nr. 8/9, 1995) Aušra Martišiūtė recenzuoja pernai Algimanto Mackaus knygą leidimo fondo Čikagoje išleista dramaturgo Algirdo Landsbergio dviejų vaidinimų knygą *Du utopiški vaidinimai: Komediantai, Idioto pasaka* straipsnyje, pavadintame „Du utopiniai tekstai vaizduotės ir grožio motyvais“. Štai keletas ištraukų iš labai išsamios ir įžvalgios recenzijos:

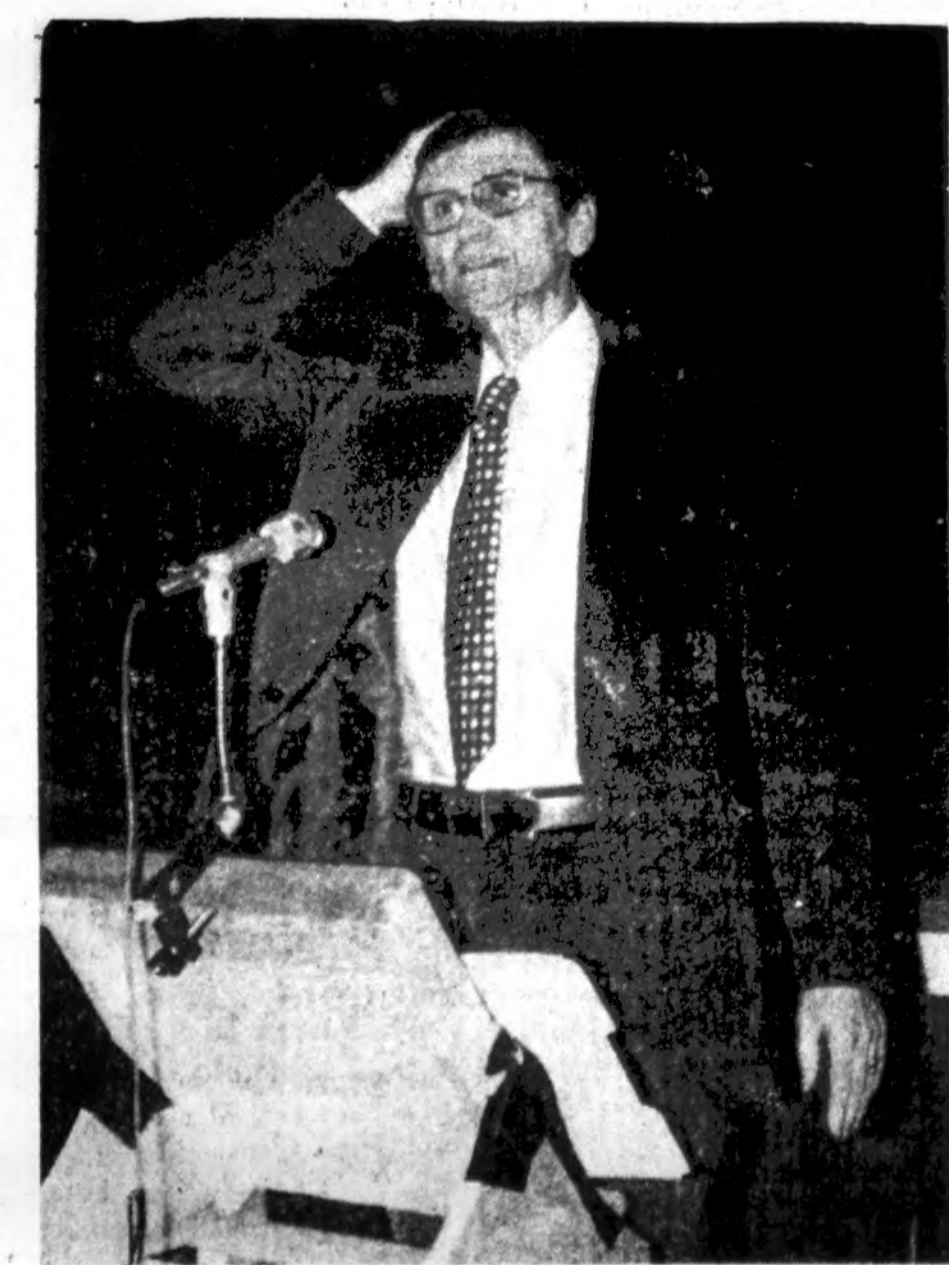
Algirdo Landsbergio nauja knyga *Du utopiniai vaidinimai* — iššūkis Lietuvos teatro spindesiu ir lietuvių dramaturgijos skurdui. Lietuvių dramaturgams dar reikia belstis į teatrų duris, paneigti bevaisės žemės — dramaturgijos mitą. Ar bus atidarytos durys Landsbergio utopijoms? Knyga teikia vilties, kad šis retorinis klausimas neliks utopija.

Landsbergis kuria vitališką žaidimą, kurio taisyklės (pjesės žanras — utopiška pasaka) leidžia retkarčiais nepaisyti gero skonio reikalavimų. Čia vyksta tikra vaizduotės puota, neatsitiktinai Karalienė pranašauja: „Taip, vaizduotė išganyš žmonią!“ (I, 17) Dramaturgas panaudoja įvairių žanrų koliažą: sudėtinga fabula yra artima detektyvui (pateikiamos kelios komediantų sudarimo versijos: Jaunuolio, Vado, Šekspyro), skaitytojams, nuo pirmų eilučių įtrauktas į žaidimą, nuolatos turi spėti: „Tamsioje scenoje vos žiūrime pastato užuomina. Ar tai pilis? „Pelėsiais ir kerpėmis? Sandėlis“ (I, 9) Žiūrovai gali pamanyti, kad jie, „pasiklydę, atsidūrę „Danijos kunigaikščio“ spektaklyje“ (9) Landsbergis tarsi atsirišojo nuo kuriamo teksto, kūrinio bendraautorium pripažindamas skaitytoją ar žiūrovą, jų intelekta ir vaizduotę. Pjesės personažams suteikta teisė aptarinėti įvykius, pažvelgti į juos žiūrovo akimis.

Pjesės įvykiai tarsi išsisiutėjančiame karnavale (kaukės ir persirenginėjimai visuose trijuose veiksmuose) greitėja, tirštėja, kol finalinėje scenoje „švysteli“ komediantus į dangų („Kylam kurti teatrą danguj!“) Intensityvus veiksmas sustabdomas gyvuosiuose paveikluose — personažai lieka sustingusiomis pozomis, Jaunuoliui kalbant su Karalienė (pasakojant, kaip atrado ją ir komediantus), antram Šekspyrui pusileidus į sceną („Abu Šekspyrui sukryžiuoja akis kaip špagas. Gyvas paveikslas“), Šekspyrui atskleidus paslaptį, kad Karalienė — Jaunuolio motina („Gyvas paveikslas: džiaugsmas, nuostaba, harmonija“).

Dramaturgas sugrįžta prie viduramžių teatro žanrų, tik modernios gyvenimo realijos suteikia jiems sunkiai atpažįstamą išvaizdą: *Komediantai* — pjesė apie komediantų tikėjimą, tikėjimo išbandymą ir tikėjimo pergalę: Šekspyras juos, palaimintuosius, paima į dangų. Šią modernią misteriją pertraukia trumpi TV programos epizodai — dramaturgas kuria mini farsus, kurie net viduramžiais išvengdavo gero skonio apribojimų.

„scenos gilumoje didelis televizijos ekranas, kuriame biznais vieną kitą plaka ir dainuoja apynasriais pažabotos lėlės. (Visas TV programos ekrano rėmuose gali atlikti ir gyvi aktoriai.“ Pjesėje panaudojamas ir spektaklis — maskė (angl. masque) — XVI-XVIII a. angl. dramaturgijos žanras. Trečiame veiksmė į sceną nusileidžia du Šekspyrai — persirengęs Vadas ir tikrasis Šekspyras. Vadas visiems uždeda kaukes, didingo reginio dėlei gundo išsivadėti teatro („Spektaklis—Maskė: ŠEKSPYRAS NUŽENGIJA ŽEMĖN, ATRIAŠA MAZGUS, VISKĄ IŠAIŠKINA IR VISUS SUTAİKO“ (III,55) Kritikas dažnai „padeda“ pjesės veikėjams ir... skaitytojams; „Ma-

Rašytojas Algirdas Landsbergis jam būdingoje pozoje viename literatūros vakare New York'e 1978 metais.

estro kalba apie savo paskutiniąsias pjeses, kuriose visi susitaiko ir susivienija“.

Komediantuose panaudoti dramaturgijos žanrai reikalauja personažų, galinčių suldyti stiliu įvairovę. Landsbergis pasirenka dar neregėtus lietuviškuose pjesėse personažus: Komiką, Kriatiką, Herojų... Dramaturgas, kaip *commedia dell'arte* veikėjams uždeda nuolatines kaukes, apvelka tipiškais kostiumais (Kritikas kostiumo neturi, tačiau „čiupinėja *commedia dell'arte* Daktoro kepurę“). Autorius sukurti personažai ignoroja statišką dramaturgijos personažų kritiką: jie negali keistis, „statiškumas“ — vertybė. Dramaturgas kuria Herojaus

Translated from the Polish by Klara Golowczewska. Toronto: Knopf, 1994).

Šio elemento — sadizmo ir masochizmo — romane, kuriuo yra *Idiotas* yra per akis, ir Algirdui Landsbergiui tikrai pavyko perteikti savojoj versijoj dostojevskiškų pomėgius įsimylėti patirtas nuoskaudas („poliubit' svaju obydu“) ir visą veikėjų teatrališką skėtojimąsi.

Vladimir Nabokov iškelia dar vieną savybę, būdingą daugumai Dostojevskio romanų. Būtent, kad iš esmės jo veikėjai yra užsikirtę tam tikros raidos tarpny ir nebeturi kur pajudėti, vystytis toliau. Girdi, todėl jie pasimato išpūdingi skaitytojui iš pirmo žvilgsnio ir jų istorija jaudinanti, bet retai kas prisiverčia skaityti juos antrą kartą. Rasit, esama čia dalelės tiesos. Ir „Idioto pasaka“, suslėgusi didoką Dostojevskio romaną, jau tuo pačiu atlieka paslaugą skaitytojui. Bet, manding, Landsbergio nuopelnai kur kas didesni. Savo inscenizacija jis perteikia visą Fiodoro Michailovičiaus pasaulėjautos kondensaciją. Dostojevskio personažai neužginčijamai aištringi žmonės. Goslius ir gašlius.

Į gyvenimą Dostojevskis žvelgia patinišku žvilgsniu. *Moters* paskirtis pasaulyje — išjudinti iš snaudulio vyrus, visaip juos kamuojant, idant tieji (kelmai) suvoktų, kas yra laisvė. Kaip glaustai išsireiškia Henri Troyat savo monografijoj apie Dostojevskį (*Dostojevski*, Paris: Gallimard): „Žemiškoji meilė drumčia sielas, paruošdama jas vienintelei meilei, kuri niekad nepailvė — Dievo meilei“. *Moters* vaidmuo yra visų pirma katalizatorinio pobūdžio, kaip tarpininkės tarp Dievo ir žmogaus. Nastasja yra neabejotinai tokiu „spiritus mo-

vens“ „Idioto pasakoj“.

Suskaidydamas romaną į scenų-scenių mozaiką, puikiai išnaudodamas Dostojevskio pomėgi postringaut, pakartodamas, tarytum atsuktų atgal filmo juosta, kai kurias scenas, Landsbergis kuria maslią „Idioto“ versiją, gal net per daug paveikią ne vieno skoniui. Sunku nepasigėrėti antrojo veiksmo dešimtajai scenai, kurioj Dostojevskis prabyla kaip tikras Žirinovskio protėvis. Ir Lenino taipogi.

Žinoma, kaip scenarijus „Idioto pasaka“ patekusi į nūdienos režisieriaus rankas gali išvirsti bet kuo. Netektų stebėtis, jei santykiai tarp Rogožino ir Myskino būtų pavaizduoti kaip skirtingos lytinės orientacijos žmonių saviveika ar, kad Nastasja šlubčiotų po sceną su medine koja. Landsbergis sau tokių laisvių nėra leidęs. Jo dialogai skamba autentiškai. Sunku prisiminti, ar Dostojevskis yra suteikęs tokį didelį ir aktyvų vaidmenį Toc-kui, bet lengva įtikėti, kad kai-po „Zapadnikas“ jis Fiodoro Michailovičiaus buvo piešiamas neigiamai. Ar Myškinas mus jaudina todėl, kad, Nabokov'o tvirtinimu, jis simbolizuoja pasakų Jonelį-durnelį, ar todėl, kad Dostojevskiu tikrai pavyko suteikt jam šventoj aureolę, nežinia, ir gal nesvarbu. Svarbu yra tai, kad jo pasirodymai visad sukulia skaitytojui keistų minčių ir lūkesčių. Nerealiu, utopišku. Faktiškai, kas gali būti arčiau tos sąvokos, kaip Myskino svaja:

„Bet mes pasikeisim. Europiečiai netikės savo akimis; jų įsivaizduotas rusiškas monstras bus pradingęs, ir jie išvys naująją Rusiją — gerą ir išmintingą milžiną. Šventoji Rusija paims pasaulį už rankos ir nuves į iš-ganyką“.

nežemišką muziką, pradeda dainuoti. Šie sugebėjimai padeda jam ne tik kartu su visais pakliūti į dangų, bet ir atlikti kritiko pareigą, — vertybių hierarchijoje rasti Absoliutinį Vadą pranokstantią jėgą — Šekspyrą, numatyti, kad šis išgelbės komediantus.

Nevaržomos vaizduotės šventė dramaturgo valia gyvuoja griežtos struktūros kūrinyje. Pirmojo ir trečiojo veiksmo struktūra skyla į dvi dalis. Pirmo veiksmo pirmą dalį sudaro „paskutiniojo tabu sulaužymas“ (tris kartus komediantai atlieka apeigas — deklamuoja uždraustų pjesių fragmentus, perskaito Vado dekretą apie komediantus ir teatrus). Ir „likimo beldimasis į duris“ — pirmą kartą beldžiasi Jaunuolis — jo, ateivio iš Vado teritorijos, pasirodymas paruošia „dviejų pasaulių“ susitikimą; antroje dalyje antrą kartą beldžiasi dvikojai Vado šernai.

Pirmame veiksmė dramaturgas kuria žodžio kultą; dominuoja deklamacija, žaidimas žodžių prasmėmis ir sąskambiais.

Antras veiksmas kuriamas teatro principu. Komediantai — Vado nelaisvėje — stebi jo vaidybą bei TV intarpus. Antras veiksmas — ryškus kontrastas pirmojo veiksmo „žodingumui“. Vado ir TV Magnato pokalbyje apie padėtį krašte ir pasaulyje dominuoja „O.K.“ („gerai“). Visi personažai su kaukėmis (komediantams ant galvų užmaiti juodi maišai, su skylutėmis akims, nosims ir lūpoms, Vadas su šerno kauke) Maksimalinis Vadas pasirodo kaip tikras autorius, kurio rolės (šerno, vyro, Šekspyro) negali atspindėti jo, absoliutaus ilgesio kamuojamo diktatoriaus, paveikslas.

MAKSIMALINIS VADAS, (ŠEKSPYRUI) Viską dariau ne Romos sosto ar Anglijos karūnų geisdamas, kaip tavo dramų valdovai. Trokščiau būti galo daugiau — išlaisvinti žmonią iš amžino puvimo, begalinio pasikartojimo. Kokios menkutes tavo utopijos, tavo egzotiškos salos prieš mano absoliutų ilgesį! (67-68).

(Nukelta į 4 psl.)

Ichchokas Meras Vytauto Maželio nuotrauka

Ichchokas Meras susitinka su New York'o lietuviais

„Kelmė yra mano Lietuva ir mano Jeruzalė“ – taip 1977 metais Čikagoje atsiimdamas išeivių Lietuvių rašytojų draugijos premiją už savo romaną *Striptizas* kalbėjo iš okupuotos Lietuvos į Izraelį neseniai išvykęs autorius Ichchokas Meras.

Dabar, po ilgos pertraukos, Meras vėl lankosi Amerikoje. Jis dalyvaus rugsėjo 7-10 dienomis Michigan'o valstijoje vykstančiame Šviesos-Santaros sambūrio suvažiavime. Ten bus pristatytas kė tik išspausdintas Mero ilgai ruoštas ir skaitytųjų smalsiai lauktas naujas jo pasakojimų rinkinys.

Pakeliui į Michigan'ą, rašytojas su savo žmona iš Kauno kilusia Fryda Meriene, buvo trumpai sustoję New York'o mieste. Kaip ir prieš 18 metų, jo kelias, nuvedė į Lietuvos kultūros židinį Broklyn'e, kur Lietuvių rašytojų draugija rugpjūčio 26 dieną jam spėjo suruošti priėmimą.

Svečius Draugijos vardu pasveikino jos pirmininkas, rašytojas ir žurnalistas Paulius Jurkus. Apžvelgęs Draugijos atsiradimą ir jos nueitą kelią, jis išreiškė savo ištikinimą, kad ši organizacija turėtų išlikti ir išlaikyti savitą pobūdį. Jurkus išskėlė Mero kūriniių lietuvių kalbos grožį ir grynumą; kaip meistrišką stilistą ji palygino su Vaičiuleičiu.

Lietuvių PEN centro sveikinimo perdavęs Algirdas Landsbergis paminėjo pagyvenusį dialogą apie lietuvių-žydų santykius. Toksai dialogas, anot jo, vyksta ir Mero viduje, kur žydas ir lietuvis sugeba susikalbėti. Rašytoja jis pavadino „giliai žydišku ir giliai lietuvišku“. Tasai tapatybės brėžimas ir, kaip muzikos instrumento, derinimas dviejų kultūrų sankryžoje yra viena svarbiųjų Mero kūrybos versmų – teigė Landsbergis.

Mero kūrybą susumavo literatūrologė ir kritikė Alina Staknienė, recenzavusi jo romanus ir intymiai pažįstanti jo proza. Jo kūriniai, ypač pradant romanu *Striptizas*, jau atrodo giminingi prancūzų „naujajam romanui“ – be vientisos fabulos, sklidini sudėtingos simbolikos. Vienas ryškiausių Mero kūrybos bruožų, yra autorius „humaniškumas“, sugebėjimas atjausti žmo-

gu, jo fizines ir dvasines kančias. Autoriaus vaizduojamas moterys yra „pilnaverčiai žmonės“, kenčiančios, bet tvirtos globojančios ir pasiaukojančios – kaip įvairių tautybių vaikus gelbstinti Veronika romane *Anot ko laikosi pasaulis*, ar žyduką Steponą išgelbėjusi ir vėliau žydsaudį Mykolą slėpusi (ir jo galiausiai nužudyta) Morta naujame apsakyme „Kartus rūgštynių skonis“ – kalbėjo Staknienė.

(Kyla klausimas, kas įkvėpė tuos beribio gerumo isikūnijimus? Gal tai dar vaikystėje autoriaus sielą nepaprasta šviesa persmelkusieji dviejų jo motinų – nužudytosios Miriamos Merienės ir jį išžyruobės išgelbėjusios ir auginusios Bronės Dainauskienės neišblėstantys atvaizdai.)

Ichchokas Meras savo žodį pradėjo sugrįžimu į savo gyvenimo ir kūrybos šerdį – į Kelmę, į lemtingąsias 1941 metų vasaros dienas. Jis pasakojo, kaip nelengvai jis tapo rašytoju, apie savo susidūrimus su cenzoriais ir masyviu literatūrinio ir kitokio antisemitizmo aparatu Sovietų Sąjungoje, kurioje žydiškos temos ir personažai buvo nepageidaujami. Kas paskatino jį išvykti į Izraelį? Pasak Mero, paprasto atsakymo j tai nėra. Gal todėl, kad tada, kai jau buvo prasidėjusi masinė žydų emigracija iš Sovietijos, jis pasiūlymą turis apsispręsti, „kurioje barikadą pusėje aš stoviu.“

Nors Izraelyje Meras bendrauja ir dėsto ten išmokta hebrajų kalba, jis teberašo lietuviškai, nes tai jo literatūrinė kalba. Tenyksiškai rašytojai, rašantys ne tiktai hebrajiškai, man draugiški. Bet „aš nesu organiška to literatūrinio gyvenimo dalis; tai kalbos klausimas“ – aiškino autorius.

Todėl ir šiandien Meras laiko save „išeivijos rašytoju.“ Šiltai prisimines, kaip jam, 1972 metais išvykus iš Lietuvos, lietuvių išeivija jį priėmė ir savo tarpą kaip savą, spausdino, recenzavo, skaitė, jis ragino išeivius išlaikyti savo kultūrinę veiklą ir profilį. „Čia visad jus sutiksime su meile ir draugyste“, užbaigdamas pareiškė Paulius Jurkus. Jam pritarė šiame intymiaime susitikime dalyvavęs New York'o lietuvių būrelis.

Stasė Klimaitė-Šimoliūnienė

PABIRI ŽODŽIAI AUKŠTOJOJ DYKUMOJ...

Kai sutema ateina į namus,
Nesibijų jos glėbio
O glaudžiuos,
Ir viską šios praėjusios dienos
Aš jai palieku
Nuo pradžių.

Jei pamatytumei ateinant vakarą,
O dar gražiau, –
Prasidedant rytuos
Naujos dienos kraštus,
Tu niekad iš tos vietos
Neišeitumei tas pats žmogus;

Jau būtumei
Kur kas geresnis
Ir blaičius,
Atsigavinęs nuo smulkių mintių,
Naujos dienos spalva pagražintas
Ir žemei atlaidus.

„Kas tu tokia?“ –
Paklausė,
Kai šalia viens kito
Smėlingu pakraščiu
Ieškom kelio
Ir jo šilta ranka
Manam delne užkliuvo.

Sunku net buvo prasitarti,
Žodžiu atsverti
Bailių tiesą,
Kuri tiek laiko
Tūnojo drauge,
Pamiršus šviesą.
Tik stebino mane, –

Kad galima alsuoti
Laimė netikra.
Bet aš dabar
Esu tokia... tokia
Jau vėstanti širdis:
Be priekabių, be abejonių,
Rami tyli, lyg užmiršta šalis...

„Kur padėjai balsą?“ –
Kazkas paklausė,

Kai bėgau nuo lietaus
Pastogėn;

„Jį užkasiau ten po egle,
Išrovusi kaktusą,
Į žemę sausą“ –

Tegu ten ilsisi, galvoju,
Kam man jo reikia;
Tik lįpa asarų drėgme
Ir maišosi po kojų,
Lyg spiečius alkanų vabzdžių,
Klajodamas
Iš paryčių.

Tenai, kur užkasiau dainavimą,
Galiu kasdieną juo gėrėtis, –
Kai vėjas supa medį,
Jis laikosi tvirtai ir šlama
Ir jo alsavimas
Gaišina...
O paukštis ten savo vaikus auginą.

Mane staiga pagauna
Karštas vėjas
Ir nubūčiuoja veidą ir akis.
Aš netikėjau,
Kad galima apsvaigt
Nuo vėjo bučinių,
Nuo jo kaitros,
Kai jis visai arti
Ir toks pašėlęs...

Apsukęs ratą šalimais,
Jis driekiiasi tolyn
Ir supila kalvas
Iš smėlio, lapų,
Žabarų ir plunksnų, –
Ką tik pagauna pakely
Taip, kaip mane bestovinią
Akistaton vidudienio kaitros,
Belaukiančią pavėsio atgaivos.

Tas vėjas ir jo bučiniai
Paliko pėdsaką ant lūpų –
Paliko ir mane belūkuriojančią,
Lyg pakelį aš laukčiau ko,
Kas turi pasitikt mane
Ir palydėt namo,
Kur šeimos židinio ugnis seniai išblėso,
Atsiminimų tarpdury ženklai degėsių...

Ichchokas Meras labai norėjo pasimatyti su *Drauge* dirbančiu kun. Vytautu Bagdanavičium, kuris, Mero romanui išėjus, jį labai palankiai ir įžvalgiai analizavo mūsų spaudoje.) Paklaustas, kaip jis suderina grožinę kūrybą su „sausu“ technika, dėstoma mokiniams, Ichchokas Meras prisipažino, kad rašytojo talentas pasireiškia tik kaskart panaudojama nauja prieiga prie dėstomo dalyko. Jis nuolat improvizuoja, kiekviena pamoka būna vis kitokia, nes kartojant tuos pačius dalykus, tais pačiais žodžiais, jam būtų per daug nuobodu.

Ichchokas Meras jau iš seniau yra *Draugo* kultūrinio priedo bendradarbis, todėl pasizadėjo, kiek tik jam bus įmanoma, toliau tą bendradarbiavimą tęsti, pasisakydamas, kad *Draugą* jis mielai skaito, nors ir Izraelį, aišku, laikraštis ateina labai pavėluotai.

Kaip Kelmė ir Vilnius, Tel Avivas ir Jeruzalė, taip ir New York'as tapo dar vienas Ichchokas Mero namais...

Ziūriu į save
Veidrodyje
Ir vos beatpažįstu.
Žinau, ne ta pati esu,
Žiūriu ir stengiuosi
Pajusti iš naujo
Kitą žmogų, stebinti tenai mane.

Aš ta pati,
Kitaip ir būti nebepali,
Tiktai sulėtinta mintis
Ir atmintis ir pageidavimai;
Pasidarai toks atsargus,
Savimi mažiau
Užtikrintas žmogus.

Bet viskas nesvarbu jau
Ir laiko tiek nedaug beliko.
O nesiskubini tačiau
Skaičiuoti valandas iš ryto,
Kai ši ateinanti diena,
Tau atneša vėl naują pabudimą,
Vėl saulės šypsulio kraštyti.

Diena kai pasibaigia
Ir valandos subėga
Vidurnakčio keliu
Žvaigždynų pasitikti,

Nutyla vėjas medžiuose,
Laukia, iki Visatos Dėsnių
Akimirka pogaus
Judėjimo ženkle pasikeitima...

Pasvyra žemė, lyguma po kojų
Šešėliais apvingiuoja
Ir ši, pasaulio didžio mažuma,
Kitoniškai atrodo,
Tarytum nebe ta.

Švintant, rytmetys
Atsiveda nakties pabaigą,
Žvaigždynus užgesina,
Aušrinę gelsva drobule padabina,
Atausta naujos dienos
Padangių platuma...

Tu pasakyk ką nors daugiau
apie save,
Ne vien tik, ko tau reikia.
Žiūriu, ir stebina mane,

Kaip veržiasi širdis tava
Ir jos plakimas
Rankų mostais
Kūrybinės harmonijos aistra.

O tavo žvilgsnių atspindžiai,
It, saulės užgaida prieš audrą, –
Belieka vien spėlioti,
Ar pasibaigs giedra
Ar tamsiu debesiu
Ir lietumi, – stambiais,
Smėlingą žemę plakančiais lašais;

O būti su tavim –
Tikra palaima...

Apraudu savo liūdesį
Ravėdama
Purendama aplinkui žemę
Žaliavimui žolės.

Ir mano liūdesio sėkla
Pavirsta šaknimis
Giliai į žemę
Atsiremusi

Ta sėkla geria vandeni,
Kurį pilu kasdieną jai
Jau ne kaip liūdesi, –
Kaip džiaugsmą ateinanti
Purenant žemę
Žaliavimui žolės.

Mintu obuoliais,
Kurie išauga ir prinoksta
Netoli manęs
Aukštojoj Dykumoj.

Obelėlė – obuolių mama,
Ji juos išaugina viena
Didžiuliam sode,
Gilaus šaltinio srovės laistoma,
Kaitros ir žemės meilės supama...

Kvapnus, saldains ir labai sotus
Aukštosios Dykumos obuolėlis –
Vaismedžio šakose prasidėjęs
Šio slėnio pačiame pakraštyje,
Kur gamta puošni vien smėliu.

1994
Lucerne Valley, CA

Ichchokas Meras Čikagoje

• Besilankydamas Čikagoje, rašytojas Ichchokas Meras rugpjūčio 7 dieną, lydintis Juliana ir Birutės Lintakų, užsuko į *Draugo* redakciją, kur turėjo plačią pokalbį su dienraščio vyriausia redaktore Danute Bindokiene ir *Draugo* kultūrinio priedo redaktore Aušrele Liulevičiene. Rašytojas pasakojo apie savo gyvenimą Izraelyje, kasdieninį darbą, jau daugiau kaip dvidešimt metų besitesiantį, mokykloje, kur jis dėsto elektronikos ir technikos mokslus jauniems žmonėms. Palietėme jo kūrybą, pasidžiaugėm turėjusios progą skaityti vieną iš jo ankstesnių romanų *Ant ko laikosi pasaulis*, kuris paliko labai gilų įspūdį, prisiminėm, kad Čikagoje išspausdintas jo *Striptizas* buvo sukelęs nemažą furorą išeivijos skaitytųjų tarpe. (Ta dingstimi

Balzeko Lietuvių kultūros muziejuje, ruošiamos jo naujai išleistos knygos sutiktuvis ir rašytojo susitikimas su Čikagos lietuviais. Vakarone su Ichchoku Meru, kurią ruošia Šviesa-Santara, prasidės 7:30 v.v.

ATKURTOS SENOSIOS LIETUVIŠKOS KORTOS

Vilniaus firma „Arseka“ atkūrė lietuviškas žaidimo kortas. Lietuviškos kortos nebuvo gaminamos ir platinamos daugiau, kaip penkiasdešimt metų.

Manoma, kad į Lietuvą kortos atkeliavo dar 18 amžiuje. Lietuviškos kortos buvo pradėtos gaminti prieš Antrąjį pasaulinį karą Kaune. Kolekcionieriams yra žinomos septynios lietuviškų kortų rūšys, bet manoma, kad jų galėjo būti ir daugiau.

Sovietiniais metais kortos nebuvo uždraustos, tačiau oficialioji ideologija skiepėjo neigiamą požiūrį į šį žaidimą. 10,000 po pusės amžiaus atkurtų lietuviškų kortų kaladžių buvo pagaminta Austrijoje. Pasak firmos atstovo, ypač gražiai atrodo kortų bernelių at-

vaizdai: čirvų bernelis – žemdirbis, būgnų – žvejys, kryžių – aludaris, pikų – medkirtys. *O ant keturių tuzų yra pavaizduotos senosios Lietuvos pily. Stalo žaidimais ir kortomis prekiaujanti firma „Arseka“ numato atkurti ir kitas prieškarines Lietuvos kortas, skirtas ne tik žaidimams, bet ir būrimui.

LIETUVOS VALSTYBINIO SIMFONINIO ORKESTRO PASISEKIMAS EUROPOJE

Antra savaitė Lietuvos Valstybinis simfoninis orkestras ir dirigentas Juozas Domarkas keliauja po Europą. Surengti penki koncertai pilnutėlis Ludwigsburg (Vokietijoje), Liublijanos (Slovėnijoje), Vilach ir Vienos (Austrijoje) vasaros festivalių salėse. Trys programos atliktos su rusų violončelininku Mstislav Rostropoviš. Puikus šio muzikanto atlikimas Anton Dvorak „Concerto“ visur sukelia publikos susižavėjimą. Didžiulėje beveik 2,000 vietų turinčioje, Vienos Konzerthaus salėje netilpo visi, norintys išgirsti vieną genialiausių mūsų laikų muzikų ir Lietuvos

orkestrą. Pasak maestro Juozo Domarko, sunku nustebinti, ką nors kelis dešimtmečius gyvuojančiuose festivaliuose. Tačiau Lietuvos orkestro pasisekimą liudijo publikos reakcija.

NAUJAS A. KAČANAUSKO KŪRINIŲ ALBUMAS

Neseniai Lietuvoje buvo išleistas dar vienas žinomo lietuvių kompozitoriaus Aleksandro Kačanausko kūriniių rinktinės III tomas. Jame – instrumentiniai kūriniai fortepijonui, smuikui, violončelei ir orkestrui. Dauguma kūriniių spausdinami pirmą kartą.

Kompozitoriaus dukra Aldona Kačanauskaitė-Zaborienė ne tik išsaugojo tėvo kūrybinį palikimą, bet ir pasirūpino, kad jo visi darbai pagaliau būtų prieinami visuomenei. Dar yra išleisti du tomai – solinių ir chorinių dainų. Be to, dukros rūpesčiu yra išspausdinta monografija apie Aleksandro Kačanausko gyvenimą ir kūrybą. Rinktinę ketinama baigti IV tomu, kuriame bus kompozitoriaus sukurtos giesmės.

Nauji leidiniai

• **METMENYS**. Nr. 67, 1994. Nr. 68, 1995. Redaguoja: Vytautas Kavolis, Dickinson College, Carlisle, Pennsylvania 17013. Administracija: Marija Paškevičienė, 306 55th Place, Downers Grove, IL 60516. Žurnalas leidžiamas dukart per metus. Prenumerata: 15 dolerių.

Žurnalo 67-asis numeris pradedamas sauja Alfonso Nyka-Niliūno eilėraščių: Vakarų žlugimas, Naktį skaitant *La Chanson de Roland*, Priešas, Rožė, Rudens sekmdienė, Reminiscencija, Dialektika. Tomas Venclova apmąsto penktuosius Lietuvos laisvės metus. Rašinys bus svarbus ateities istorikams, kurie dėmesį Amerikos lietuvių nuomonių spektru apie Lietuvą. Savo nuomones Tomas Venclova neslepia ir dėsto aiškiai, todėl visad žinai, kur jis stovi. Aišku, per vienerius metus nuo žurnalo pasirodymo jau daug kas pasikeitė, todėl kai kurios analizės nebėra tokios įtikinančios kaip anksčiau: „Šiandien Vakarai laikosi maždaug tos pačios doktrinos, tiktai modifikuotos: jie nelinkę tešti šaltjo karo naujomis (tegu Vakarams palankesnėmis) aplinkybėmis, o nori visiems laikams jį užbaigti. Tam būtina Rusiją galutinai prijaukinti, pritvirtinti prie demokratinio pasaulio ekonominį ir kultūrinį ryšį tinkulu, žodžiu, neįmanyti prie didininkų arba Narvos na. Gynybinių linijos (kuri baubus, beje, pasmerktų nuolatiniam pavojui), o pamažu siekti to, kad ji pasidarytų nereikalinga.“ (p.29) Šiuo metu pats Strobe Talbott nebesiūlo tokio giedro Rusijos ateities scenarijaus.

Verta šį numerį skaityti vien dėl Marcelijaus Martinaičio eilėraščių „Sausio vidurnaktis“: „Šią naktį virš Vilniaus iškrito kruša su krauju, / ir širdys šiandien pripildė žuvusių kraujo: / jie pirmieji tapo laisvi.“ Širdin sminga ir eilėraščių apie kūrybą: *esu tik skurdi darbininkė besitinkinti saujelės grašiu už savo triušą bet kaip mane džūgina*

mintis, netikėtai atėjus ir galva: lygiai taip, kaip moteriškė, išsigijusi mano rankų darba jos duklė, jos anūkė, jos proanūkė paties šitą staltiesę

su sniego baltumo gėlėm ir šakelėm ant šventinio stalo o dar gražesnė, nei mano žerės ant langų

tavo žiedai, tavo paparčiai ir palmės

Leonido Donsko apmąstymams „Kalbos įkalinta kultūra“ gan gerai atstovauja ištrauka: „Žinoma, iš to, kas čia pasakyta, anaipol neseka, kad reikia supaprastinti svarstomąją problemą, žaismingai ir paviršutiniškai nutiesiant tiltą nuo lietuvių kalbos persekiojimo į dabartinį sociokultūrinį jos „revanšą“, vykdomą puristiskai (o neretai ir kone inkvizitoriškai) nusiteikusių kalbininkų. Šioje vietoje gerokai įdomesnis yra žmogaus teisių perkėlimas į kalbos erdvę. Kitaip tariant, autonomiško, save grindžiančio ir savipakankamo žmogūškojo individo (tiesą sakant, tokio individo nei lietuvių socialinė tikrovė, nei lietuvių ideologija dar nėra ne tik sukūrusi, bet nėra ir suprojektavusi) vieton stoją autonomiška, save grindžianti, savipakankama, t.y. žmogūškios patirties ir realybės atžvilgiu erdviuota ir nuo jų visiškai atitrūkus, kalba. Šioji sociokultūrinė inversija neblogai paaiškintų lietuvių sąmonės ir kultūros būklę, įteisinančią kalbos represyvumą bei diktatą žmogaus, jo patirties ir realybės atžvilgiu. Kalba, mat, yra tapusi autentiškesne už pačią žmogūšką patirtį ir realybę“ (p. 58).

Su keramikės Noros Aušrienės kūryba supažindina Danas Lapkus. Numeris iliustruotas dailininkės darbų nuotraukomis. Tešiamas Alfonso Nykos-Niliūno Charles Baudelaire *Le Spleen de Paris* vertimas. Kęstutis Navakas pasirodo su pluoštu eilėraščių: Eroziija, Nuolatinė deportacija, Vienas iš, Literatai, Jie. Kostas Ostrauskas pateikia scenos dramatiškumą. Sausdinama antrąjį Algimanto Valantiejaus „Modernūs lietuvių nacionalizmas“ straipsnio dalis. Straipsnių skaityti panašius jausmus kaip važiujant nelygiu grindiniu: „Nacionalizmas yra politikos, kultūros, ekonomikos, ekologijos programų tikslinga ir racionali (arba vertybiška-racionali) ateities projekcija ir kartu tradicionalistinių ipročių, afektų ir emocijų transformacija į norimą kultūros modelį“ (p.141). „Kazkada modernaus mito žodis susildė nepažįstamo miesto kontūrus ir virto tylios daugumos komunikaciniu tarpininku“ (p. 142).

Anotacijoje „Kūrybiniuose pasaliuose“ Alina Staknienė prisimena Mariją Gimbutienę, Artūras Tereškinas šmaikščiai recenzuoja 1992 metais išleista Dariaus Kuolio knyga *Asmuo, tauta, valstybė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės istorinėje literatūroje/ Renesansas, Barokas/*. Susumuodamas recenziją sako: „Dariaus Kuolio *Asmuo, tauta, valstybė* liudija, kad ne tik praeities formuoja dabartį, bet kad ir dabartis perkuria praeitį: autoriaus interpretacija ne tik idėmiai žvelgia praeitį, bet ir gyvena šandienos rūpesčiais, atliepdama sudėtingą dabarties žmogaus jauseną. Kuolio iš esmės keičiamos [keičiamas?] kultūros istorijos tyrinėjimų stilius, vietoj monolitinės ir represuojančios didžiosios istorijos siūlant vieną (savą) istoriją ir jos aspektą. Į istorinius tekstus, kurie esti toks pat kontekstas istoriniams įvykiams, kaip ir istoriniai įvykiai jiems, žvelgiama kaip į institucinės ir ideologinės kovos lauką. Pagarbiai išsiūrinant ir tekstus, iškilusios galios ir troškimo įtampos. Kuolys įtikinamai parodo, kad XVI-XVII a. istoriniai tekstai buvę vienu iš svarbių socialinės energijos cirkuliavimo būdų“ (p. 176).

Vytautas Adomaitis svarsto „Vakarų sampratą Lietuvos jaunimo galvosenoje“. Algis Mickūnas recenzuoja Vytauto Kavolio knygą *Moralizing Cultures*. Naujausias *Metmenų* 68-asis numeris pradedamas Egidijaus Aleksandravičiaus straipsniu „Trys lietuvių kultūros istoriografijos slenkščiai“. „Sovietmečio istorikai, bandę savo plunksnas kultūros istorijoje, pakliūdavo tarp bausių buržuazinio nacionalizmo ir dar baisesnės dvarininkijos istoriografinių svarių. Nei senoji bajoriškojo elito, nei naujesnės miestietiškosios, sakykume *buržuaz*, kultūros seklos negalėjo sau rasti palan-

kėsės dirvos. Kaimiškojo tautiškumo rėtis, kartu su sovietų valdžios primestu proletarinio tarpautiškumo (internacionalizmo) akėčiomis pasidarė svarbiausiais kultūros istoriko metodologiniais įrankiais“ (p. 10). „Lygiai taip kaimiškojo tautiškumo slenkstis užkerta galimybę žvilgtuoti į Lietuvos žydų kultūrą ir į lietuvių-žydų kultūrų interferenciją šiuolaikinės istoriografijos akimis. Ta kultūra gyveno savitą gyvenimą prieškarinėje Lietuvoje, tačiau jai nebelieka vietos šiuolaikinėje Lietuvos kultūros istoriografijoje. Šis slenkstis trukdo išsiaiškinti, kaip pilietinės integracijos tendencijos reiškesi be-siformuojančiame intelektualiniame elite. Juk inteligentijoje etnokultūrinio ir pilietinio tautinės identifikacijos principų atskyrimas bei suderinamumas išryškėja greičiau negu kaimo visuomenėje, kur kalba ir konfesija išlieka sunkiai pakeičiamu kriterijumi. Intelektualiniuose sluoksniuose greičiau įsitvirtina vakarietiška nuostata, jog Lietuvos pilietinis žydas, lenkas ar rusas taip pat yra lietuvis etnopolitine arba pilietine to žodžio prasme“ (p. 14). „Kiekvienas bandymas pavirsti sovietmečio visuomenės gyvenimą įvairių tyrimų objektu, kad ir menkiausias pastanga be išankstinių prietarų eiti prie visko, kas pridengta tariamo aiškumo maskuote; prie visko, kas malonu ir kas nemalonu, gali pagreitinti sovietmečio tapsmą tikra praeitimi. Istorikas – ypačtingai tos praeities, kuri prasideda tuoj pat už *gyvosios dabarties* slenkščio, – tokiu būdu gali ne tik sekti iš paskos įvykiams, bet ir tapti savotišku tu įvykių katalizatoriumi. Tad rašyti netolimos praeities istoriją reikiška ir galutinį tos praeities įveikimą, ir prisitaikymo prie to, kas ateityje mūsų dar laukia, galimybė“ (pp. 20-21).

Vytautas Kavolis aforistiškai svarsto „Centrai ir apytakos kultūros dirbtuvės“: „Kultūros centrai – ne vietos, kuriose praktiškai administruojami jos reikalai, bet taškai, kuriuose kondensuojasi jos emė. Turbūt ne vien tai, ką ji pati idealizuoja, bet (šiandien jau pajėgiamė suvokti) ir tai, kas kitiems joje atrodo demoniška“ (p. 23). „Bet kas mus apsaugos nuo intelektualų rojus amžinybės – nesibaigiančio kalbėjimo, tampančiu vis mažiau suprantamu, ir juo išpuodingiau skambančiu, tuo mažiau įstrigančio atminty, paliekančio ką nors gyvo ir reikalingo? Kultūros teorija, kuri visai nesvarsto savo santykių su politika ir nesirūpina konkrečiais rezultatais, tiek pat nesubrendusi, kaip ir teorija, kuri niekada nenustoja apie tai galvoti“ (p. 32).

Skaitytojas supažindinamas su pluoštu Arno Ališausko eilėraščių. Ichokas Mėras pateikia apsakymą „Kartus rūgštynių skonis“. Alfonsas Andriuskevičius žvelgia į dabartinę lietuvių tapybą straipsnyje „Dviejų mitų likimas“. Aušra Marija Jurašienė pasirodo poetinės prozos gabaliukuose Gorgonė, Vasarotojai, Vienaragis, Oleronas, Ir... Danas Lapkus supažindina su grafiku Rimvydu (Ray) Bartkum. Žurnalas iliustruotas Bartkaus darbais. Algis Mickūnas mąsto heidege-

Apie Algirdo Landsbergio „Kultūros baruose“

(Atkelta iš 2 psl.)

Pjesės veiksmą dramaturgas rutulioja tragiškos atomazgos link (pasaulio visuomenei jie buvo „teroristai“, pasikėsinę į šernų kultūrą, todėl yra nusipelnę pelyntos bausmės, kurią transliuos viso pasaulio TV, kaip spektaklį „Užgimsta naujas pasaulis – teroristų prisipažinimas ir nubaudimas“). Tačiau senas Antikos dramaturgų triukas – dievybės įsikūsimas į dramos veiksmą ir jo pasukimas norima linkme – atgyja *Komediantų* finale ir „utopiška pasaka“ baigiasi laimingai (nors spektaklis atidedamas). Trečiasis veiksmas – du Šekspyrių pasirodymai. Landsbergis dažnai kartojta tą pačią sceną, parodo joje slypinių prasmų variacijas. Šekspyrių pakartojimo esminis skirtumas – kaukių uždėjimas (Vadas) ir nuplėšimas (tikrasis Šekspyras).

Pjesėje dramaturgas laviruoja tarp meno ir politikos aktualijų. Žaidimo nuotaika kuriama užuominomis ir į klasikinės dramos, ir į lietuvių dramaturgiją (pasirodžius antrajam Šekspyriui, komediantai pasijunta saugūs: „Mes milžino paunksmėje“, – sako Karalienė). Landsbergis nubrėžia ir savito herojaus portreto planą – antžmogiškų pretenzijų kupinas Vadas sakosi esąs auka (aplinkybių, pasaulio, žmonos-Karalienės „operetinio maišto“).

Pjesė *Idioto pasaka* buvo sukurta režisieriui J. Jurašui sumanius Amerikoje pastatyti spektaklį pagal F. Dostojevskio *Idiotą*, (Aušra Marija J. Sluckaitė. *Po Dvynių ženklų*. – Vilnius, Vaga, 1994, p. 137). Šį sumanymą padėjo įgyvendinti dramaturgas Algirdas Landsbergis, bet, užot parengęs romano inscenizaciją, jis sukūrė originalią pjesę Dostojevskio romano motyvais. Rašytojas pasinaudoja Dostojevskio tekstu kaip išraiškina ir gerai žinoma metafora, tinkančia gėrio ir blogio, arba suskilusio žmogaus prigimties problemai spresti Myškino ir Rogožino tipo herojai sutinkami Landsbergio romane *Kelionis* (1954) – tai gerumo įsikūnijimas rusas Grigorijus ir aistros ikūnytojas vokietis Feizas.

Fizinio ir dvasinio vientisumo susigrąžinimo trokšta tiek Rogožinas („Jei mudu būtumėm buvę vienas žmogus, ji dar būtų gyva!“ I, 15. 108), tiek Veisas. Romane Landsbergis akivaizdžiai, net iliustratyviai parodo Veiso „suskilimą“: jis žavisi Fra-

riškas mintis apybraižoje „Kosminė sąmonė“. Kostas Ostrauskas „Spec(tac)ulum Mundi“ pateikia tris dramatinės pasakėčias: Ant bedugnės krašto, Atbulas kuprunagaris, Tyli kiaulė ir gili šaknis. Giedrius Subačius straipsnyje „Kalba, istorija, žmogus – sintezės ilgesys“ svarsto bendrąją kalbą, kuri straipsnyje įkryviai sutrumpinama „bk“. Palinkėkim sau išaugti iš šio tipografinio barbariškumo. Leonidas Donskis ir Algis Mickūnas šneka apie Vakarų ir Lietuvos filosofijų santykių problemas. Audronė Barūnaitė Willeke rašo apie senovės prūsų vokiečių literatūroje (straipsnis iš anglų kalbos vertė Karilė Vaitkutė). Anotacijų skyriuje „Kūrybiniuose pasaliuose“ Kęstutis Navakas pateikia „Trumpas vadovas po poetinį Kauną“. Rimvydas Šilbajoris recenzuoja Jurgio Kunčino romaną *Tūla*. Recenzija pavadinta „Alyvų lietus šiukšlyno erdvėse“.

Abi šios naujausios *Metmenų* knygos vertos mūsų kultūra besisielojančio skaitytojo dėmesio ir ji gausiai atlygins – rašančių mąstytojų mintys provokuojančios, klausinėjančios, naujų ieškojimų lauką atveriančios, o spausdinama grožinė kūryba šviežia ir daugeliu atžvilgiu gavi.

Angelico angelais, nes juose mato tobulumo, harmonijos ir grožio išraišką, tačiau kaip dirbtuvių meistras negali pakeisti prižiūrimų užsieniečių darbininkų. Vizuali suskilusios dvasios išraiška – Veiso veidas, kurio viena pusė yra žavi tobulų broūžų harmonija, o kita – pasibaisėjimą kelianti apdegusi kaukė. (Veisas Leningrado apsupime gelbėdamas gyvybę prigludo prie degančio medžio ir apdegė puse veido.) *Idioto pasakoje* Landsbergis grįžta prie romano „vizijos epizodo“. Tarp daugybės vaizdinių, išskylančių sunkiai sergančio ir kliedinio romano herojaus Juliaus sąmonėje, blykstelė ir išnyksta tobulo žmogaus vizija: Veisas susijungia su Grigorijum – priglunda prie Grigorijaus broūžus igavusio medžio kamieno ir atgauna pirmąją harmoniją ir atgauna pirmąją harmoniją veido grožį. Dostojevskio romanai leidžia Landsbergiui plėtoti mintį, kad liga, sąmonės praradimas padeda atitrūkti nuo gyvenimo paviršiaus ir atveria įvykių prasmę. Pjesės veiksmą įrėmina Myškino epilepsijos priepuolis (I-oje scenoje Rogožinas pastebi: „Drebi, kaip prieš tą savo priepuolį“ (I, I. 78), paskutinėje antro veiksmo scenoje „*MYŠKINAS, konulsijų draskomas, parpuola ant grindų, jo klyksmas pavirsta veriančiu elektroniniu garsu*“ (137) *Idioto pasaka* prasideda Myškino ir Rogožino pokalbiu prie jau mirusios Nastajos Filipovnos (romano atomazga); pjesės struktūra pagrįsta sugrįžimu į šią sceną, įrėminančią abu veiksmus (I v. I ir 15 scenos bei II v. I ir 16 scenos). Dramaturgas pasirenka ne realistinę herojų tragedijos raišką, bet irracionalią, balansuojančią tarp sąmonės nušvitimo ir beprotybės tamsos.

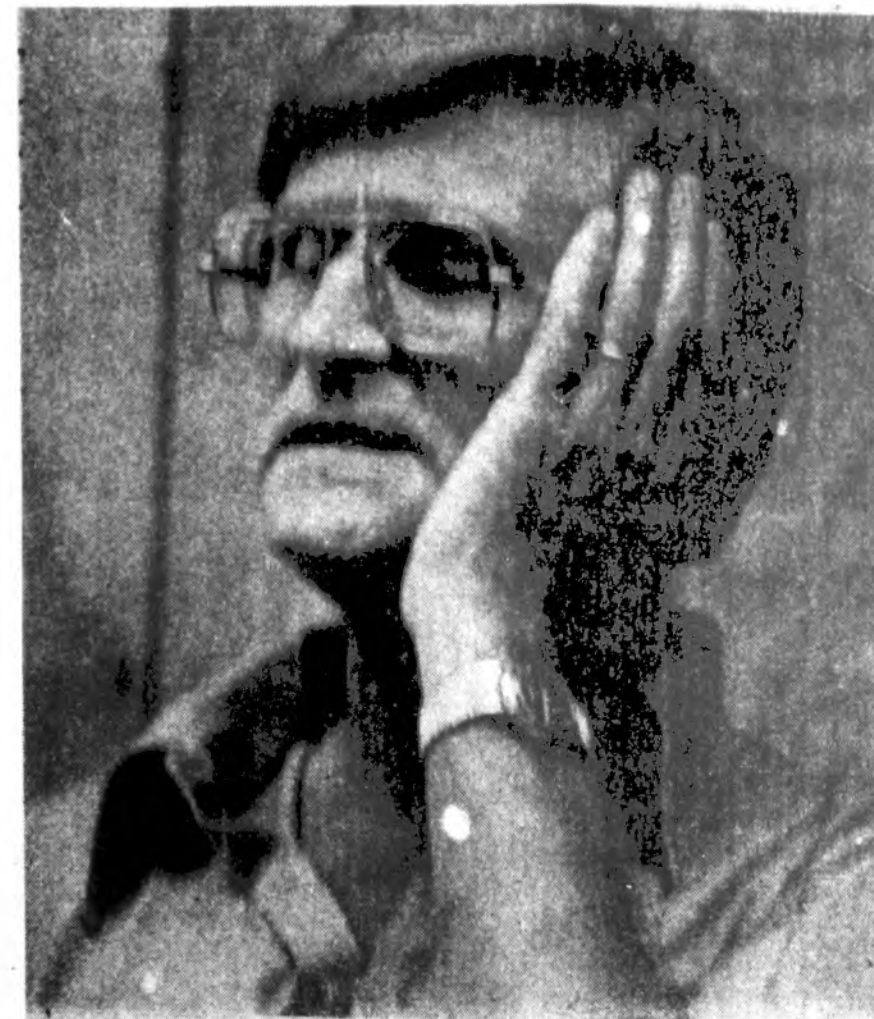
MYŠKINAS. Prieš pat nuomarį, Parlonai, aš pasijusdavau toksai laimingas, jog maniau pakilsiąs ir dangų. Žaibas, kuris neužmuša! Akinanti šviesa – dangiška, dangiška šviesa užlieja protą, širdį! Viskas sutaukinta, viskas išbaigta. Akimirka išsvydavau Rojū.

ROGOŽINAS. Akimirka... Ir tada?

MYŠKINAS. Mešlungis. Man sakė, kad mano veidas labai iškrypsta. Ir tada klyksmas, nežmoniškas klyksmas perplėšia krūtinę. (116).

Į šią nušvitimo akimirka Landsbergis perkelia pagrindinius romano epizodus, nevengia pažodinių citatų, tačiau didelę romano apimtį dramaturgo valia tampa žodžių vandenynu, virš kurio kyšo ledkalnių viršūnės – pjesės scenos (pjesės heroje Aglaja ironiškai replikuoja: „Aš maniau, kad tokie dalykai atsitinka tiktai per ilguose romanuose, kuriuose išprakituoja barzdoti rusų autoriai“). (93) Sceninę romano interpretaciją dramaturgas apriboja penkiais personažais (Myškinas, Rogožinas, Nastasja, Aglaja, Tockis). Kelios žmogaus didumo lėlės, valdomos Tockio, – tai visuomenės elitas. Pjesės veikėjais laikytini ir Rogožino tėvo portretas, ir Holbeino „Kristaus“ reprodukcija. Paveikslai replikuoja, juokiasi, Kristus išlipa iš rėmų – nebesužalota auka, bet mirties nugalėtojas. Jis „užleisdžia“ vietą naujam nukryžiuotam ir prisikeliančiam kūniui: „Myškinas ir Rogožinas sėdi“ kaip „pirmojo jų susitikimo scenoje. Virš jų pasirodo įrėmintas paveikslas, bet vietoj Holbeino 'Kristaus' jis vaizduoja nuo kryžiaus nuimtą Nastasją Filipovną“ (139).

Pjesės scenos imituoja išskylančius ir išnykstančius sąmonės vaizdus, laisvus nuo tikrovėje egzistavusių priežasčių. Dramaturgas ieško būdų, kaip išvengti realaus vyksmo imitacijos – pa-

Algirdas Landsbergis

Vytauto Maželio nuotrauka

naudoja muzikinio kūrinio struktūrą: dviejų duetų, Myškino ir Aglajos, Rogožino ir Nastajos, pasakojančių skirtingas istorijas, kontrapunktus – užuomina į operą (I, 13), „pirmojo veiksmo suvedžiojimo scena pakartojama pagreitintu tempu, groteskiškai iškreipta“ (110) Plastiškai keičiasi ir scenoje esantys daiktai: lova transformuojasi į traukinio kabiną, paveikslas rėmai – Nastajos vaikystės sūpynės. Personažų veiksmams neribojami realybės dėsniai: Myškinas užrištomas akimis turi žaisti su Aglaja ir jos seserim, tačiau jo ranką pastveria Nastasja. Suvedžiojimo scenoje Tockis glamonėja ir išrengia Nastajos lėles, aistros įkarščio pagautas nuplėšia gėles, kuriomis Nastasja buvo apipynusi sūpynes. Paveikslas rėmai tampa veiksmo, vykstančio kitu laiku, vieta: Myškinas su Rogožinu kalbasi apie laukiančią bausmę, o Tockis, sėdintis paveikslu rėmuose, pratęsia Rogožino sakinį citata iš laikraščio

straipsnio apie jau įvykusių procesą. Dramaturgas „praplečia“ Myškino vaizduotes pasauli romane neegzistuojančiomis arba tik užuominomis primtomis scenomis (Nastajos ir Aglajos „dviejų seserų“, taikus susitikimas, Nastajos „suvedžiojimo“ scenos, Tockio režisuojamas spektaklis „Idiotas-Milijonierius“, Nastajos nužudymo priežastis analizuojančios laikraščio citatos.)

Abi pjesės išsiskiria iš lietuvių dramaturgijos pabrėžtiniu teatrališkumu. Landsbergis nežada gražaus, jaudinančio susiliejimo su pjesių personažais – skaitytojui, žiūrovui ir aktoriumi reikia sutikti su naujomis žaidimo taisyklėmis, reikalaujančiomis aktyvaus kūrinio bendrautorio. Landsbergio tekstai jau yra, bet trūksta juos žaidžiančių, – laisvai ir kūrybiškai žiūrinčių ir dramos meną.

MOKYKLA SKRIAUDŽIAMIESM VAIKAMS

Anykščių rajono Ažuozerių pagrindinė mokykla šį rudenį pradės mokyti ypatingi rajono vaikai – tie, kuriems sunku tarp bendraamžių. Dėl tokių problemų guodžiasi mokiniai, dėl vaikų ateities jaudinasi tėvai. Tokie vaikai

tampa psichoneurologiniais ligoniais, kai kuriems yra būtinas rimtas gydymas.

Priemiestinės kaimo mokyklos bazėje formuoti savitą kolektyvą pasiūlė pati mokykla. Minėtą mokymo įstaigą galės pasirinkti vaikai nuo pirmos iki devintos klasės, kurie jaučia nepasitikėjimą savimi, yra engiami bendraamžių. (LR. 08.12)

Paminklas Lietuvos ir Lenkijos karaliui Jogailai New York'e.

Šiaurio Narbuto nuotrauka